

הוועדים והוועדות

א. המינוח

נערכה ישיבה אחת של הוועד. אחר התייעצות ממושכת מחוץ לישיבה זו נקבעו בה דרכים חדשות לדין ברשימות מונחים, שנמרו בוועדות המקצועיות. תכלית השינויים, שיונהגו לניסיון בשנת תשל"א, היא להחיש את אישורן ואת פרסומן של רשימות אלו. באותה ישיבה נדונו 6 מונחים בהידרולוגיה, שנמסרו לוועד להכרעה המליאה.

אלה הוועדות שפעלו בשנת תשל"ל:

1. פסיכולוגיה (ירושלים) – הושלמה רשימת המונחים בשבעה פרקים, נוסף על ששת הפרקים, שהוכנו בשנת תשכ"ט. נתמנתה ועדה, שחבריה הם הא' ש' אברמסון (מטעם האקדמיה), הגב' ג' אורתר, ו' פלום והא' אורמיאן, צ' גרינבאום, א' מינקוביץ. המזכירה: הגב' ש' בהט. הוועדה דנה בארבע ישיבות על מונחי הלמידה, הזכירה, השכיחה והדמיון.
2. רפואה (ירושלים) – בשש ישיבות נדונו מונחי הפאתולוגיה. חברי הוועדה הם הא' א-א אורבך, מ"ה בן-שמאי, א"ש רוזנטל – מטעם האקדמיה, ומן הרופאים: ה' אונגר, א' זלוטניק, מ' וולמן, א' רוזמן. המזכירה: הגב' ש' בהט.
3. כימיה (ירושלים) – הוועדה קראה את ההערות על החוזר לכללי הכימיה האי-אורגנית בשלוש ישיבות ואישרה סופית את הנמנלקלאטורה העברית בעקבות הכללים, שהניח האיגוד הבין-לאומי לכימיה עיונית ושימושית (IUPAC). בשש ישיבות נדונו כללי הנמנלקלאטורה של הכימיה האורגנית, אף היא בעקבות האיגוד הבין-לאומי לכימיה עיונית ושימושית. חברי הוועדה הם: א' גלזנר, מ' מדן, י' מרכוס, י' לייבוביץ, י' קלוגאי, ע' שטייניץ וש' שר-אל. לדין במונחי הכימיה האורגנית נוספו עליהם הא' י' ויזל, א' טריינין, א' מאיר, צ' רפפורט. המזכירה: הגב' ש' בהט.
4. מונחים בשימוש כללי (ירושלים) – בשלוש ישיבות דנה הוועדה בתרגום המונחים offeree, אימבודסמן, סאנקציות, רְלוּאנטי, coincident, סימולטני, free-lance. חברי הוועדה היו הא' י' בלאו, ג' ברנרין, א' ברזידא, מ' מייזלש, ח' רבין, מ' שלי. המזכירה: הגב' ש' בהט.
5. זואולוגיה (תל-אביב) – 3 ישיבות נדונו השמות של יונקים, זוחלים ודו-חיים נכריים והמונחים לקבוצות בעלי-חיים. החלטות הוועדה לקביעת השמות הנ"ל נשלחו בהודעת-סיכום לשם אישורן במליאת האקדמיה. מונחי הקבוצות הופצו בחוזר לקבלת הערות. ועדה מצומצמת הכינה בשתי ישיבות רשימת מונחי מורפולוגיה של פרוקי-רגליים. חברי הוועדה: הא' ע' איתן, מ' דור, י"ל ורנר, א"ל פאיאנס, י' רצהבי, א' שולוב, א' שלונסקי, ומוזכרתה הגב' ג' רייך.
6. עיבוד נתונים (תל-אביב) – היו 20 ישיבות. נדונו בקריאה שנייה פרקי המילון L,K,J,H,G,F,C. בקריאה ראשונה נדונו הפרקים V,U,T,S,R,Q,P,N,M (סוף המילון). נשלחו בחוזר לקבלת הערות. השתתפו הא' ע' איתן, ב' הראלי, א' כשר, מ"צ קדרי, צ' ריזל, פ' שטיין. מזכירת הוועדה: הגב' ג' רייך.
7. קשר ואלקטרוניקה (תל-אביב) – מליאת הוועדה התכנסה לארבע ישיבות לגמר הדין בפרק הטלוויזיה מן המילון הבין-לאומי לקשרי רדיו. ועדת משנה דנה באחת עשרה ישיבות בשאר פרקי המילון הזה (מונחי מכ"ם וניווט רדיו). יצא המילון למונחי הקשר והאלקטרוניקה, שעסקה בו הוועדה בשנים הקודמות.

- חברי הוועדה: הא' ח' איזנשטדט, ע' איתן, ש' גוטצייט, ח' דקל, ע' דגן, ג' זינגר, ג' לביאון, ש' מלצר, ס' סמילר, א' רון, מ' שניר, מ' שקד. הא' ד' קלדרו השתתף בדיון במונחי הטלוויזיה, והא' א' ממלוק וע' קלמפרר השתתפו כל אחד בישיבה אחת. מזכירת הוועדה: הגב' ג' רייך.
8. מְטָאורולוגיה (תל-אביב) – נסתיימה עריכת המילון והתקנת כתב-היד, והוא נמסר להדפסה.
9. הוועדה המרכזית למונחי הטכניקה (חיפה) – הייתה ישיבה אחת, ובה נסקרו פעולות תשל"ל ונקבעה תכנית תשל"א.
- חברי הוועדה: הא' ד' אביר, ש' אירמאי, ע' איתן, יאיר בורלא, מ' גלברט, י' עמי, מ' פלג, ב' פלדשטיין, א' קריב. מזכיר הוועדה: הא' א' אסטרחן.
10. ועדת האישורים למונחי הטכניקה (חיפה) – בשש ישיבות נדונו מונחים מסופקים בהודעות הסיכום במונחי ההידרולוגיה, במונחי גלים וזרמים בים ובמונחי נגרות הבניין.
- חברי הוועדה: הא' ש' אירמאי, ע' איתן, א' קריב. המזכירים: א' אסטרחן ויוסף בן-נון.
11. גיאודזיה (חיפה) – לא היו ישיבות. כל המילון נמסר לא' ל' שטוך וב' שמוטר לעריכה חדשה.
12. הידרולוגיה (חיפה) – המילון נערך עריכה אחרונה ע"י הא' יוסף בן-נון בהתייעצות עם אנשי המקצוע, אושר במליאת האקדמיה ונמסר לדפוס.
13. ימאות (חיפה) – ב-5 ישיבות גמרה הוועדה את הדיון בהערות לכל פרק הנווטות, חוץ מפרק הניווט האלקטרוני, שהועבר לדיון לוועדה למונחי הקשר והאלקטרוניקה.
- חברי הוועדה: הא' ע' איתן, א' אריאל, ז' הים, ש' טנקוס, א' עפרוני, ד' קלר, ע' קלמפרר, י' רמגל (חבר-כתב), ה' שכנאי; המזכיר: הא' א' אסטרחן.
14. יציקה (חיפה) – אחר שערכה מזכירות הוועדה, בעזרת אנשי מקצוע, את רשימת המונחים מחדש, דנה הוועדה במונחים המוצעים ובהערות עליהם בשתי ישיבות, והוכנה הודעת סיכום על תוצאות הדיון הזה.
- חברי הוועדה: הא' ע' איתן, ב' ברקאי, ל"י וינדרייך, ד' ורנר, א' קפלן, מ' קאט, ג' שמוקלר. המזכיר: הא' א' אסטרחן.
15. בנייה (חיפה) – בתשע ישיבות נמר הדיון בהערות להודעת הסיכום במונחי נגרות הבניין, ונשלחה הודעה לחברי האקדמיה על המונחים ששנו ועל המונחים הצריכים הכרעה. לאחר שערך הא' א' פיקארצ'יק את כל החומר מחדש, הוכן המילון לדפוס.
- בחמש ישיבות נדונו מונחים מפרק הריצוף שבמילון למונחי עבודות גמר בבניין. רשימת מונחי מדרגות נערכה לדיון בוועדה.
- חברי הוועדה: הא' מ' דיאמנט, מ' הימן, י' קויפמן, א' קריב, א' פיקארצ'יק; המזכיר: הא' א' אסטרחן.
16. חקר עבודה (חיפה) – הא' יוסף בן-נון, בהתייעצות עם אנשי מקצוע, גמר את עריכת ההסברים למונחים. המילון עומד להימסר לדפוס.
17. הנדסת דרכים (חיפה) – היו חמש ישיבות. נגמרה קריאה א' במונחי בניית דרכים.
- חברי הוועדה: הא' ש' ארבית, א' ישראלי, מ' ליבנה, מ' פלג, א' קריב. המזכיר היה הא' ח' אהרונוביץ.
18. פסיקה (חיפה) – נתקבלו ורוכזו הערות על החומר של קריאה א' בפרק המכניקה. בישיבה אחת נדונו הערות חברי הוועדה.
- חברי הוועדה: הא' ש' אירמאי, ע' אסטרמן, ד' יצחקי, ג' לרמן, מ' מיקס, ב' פרת. המזכיר היה הא' ח' אהרונוביץ.

19. תכנון ערים ומרחבים (חיפה) – בעשר ישיבות גמרה הוועדה את הדיון במצע למילון. חברי הוועדה: הא' מ"מ ברודניץ, א' דרורי, ג' לנדאו, מ' מיקס, א' פרידיונג, ש' שווארץ. המזכיר היה הא' ח' אהרונוביץ, ובישיבה האחרונה – הא' א' אסטרמן.
20. מכונות (חיפה) – בחמש ישיבות נגמר הדיון בהצעה ראשונה למילון למונחי המשאבות (חלק ב' של מילון מונחי המכונות).
- חברי הוועדה המקצועית המכינה היו הא' ד' ברוך, ד' אדלר, י' אורי, ח' אילברג, ז' גיר, ש' פרומוביץ. המזכיר – הא' יוסף בן-גון.
21. מונחי גלים וזרמים בים (חיפה) – לאור הקביעות שבמילונים למונחי ההידרולוגיה ולמונחי תימאות חזרה ודנה ועדת האישרים בהודעת הסיכום, שפורסמה באב תשכ"ג (אוגוסט 1963).
22. ציוד לבנייה (חיפה) – המצע לחלק א' – מכונות לעבודות עפר – נשלח לעיון לאנשי מקצוע, ונתקבלו מהם הערות.
23. מונחי עיבוד מכני (חיפה) – מילון זה יהא תרגום עברי של המילון הבין-לאומי של C.I.R.P. בוועדה מקצועית מכינה נדונה הצעת התרגום, שהכין הא' יוסף בן-גון, מזכיר הוועדה, לחלק א', מונחי יסוד בעיבוד שָבִי.
- חברי הוועדה היו הא' מ' פרידמן, מ' קאט, והא' א' לנץ הצטרף אליה עם שובו מחוץ-לארץ.

ב. הדקדוק

- בתחום ועד הדקדוק פעלו ועדות אלה:
1. הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות – עניינים שיטתיים: בארבע ישיבות דנה הוועדה בקריאה שנייה בכללי הצירי, והם עומדים להישלח כהודעת סיכום לחברי המליאה.
 2. שאלות דקדוק שימושיות – עניינים שוטפים: הוועדה דנה בשלוש ישיבות בשאלות שבאו אליה מאת ועדות המינוח, מוסדות ציבור וגופים אחרים, כגון: ניקודו של משקל פֶּעִיל מגזרת הכפולים (דקיק, קליל), ריבוי של השם כנסת, ניקוד השם קלפי, ניקודו של הצירוף מכאן ואילך וכיו"ב שאלות של מבטא וניקוד.
 - חברי הוועדה (על שני פלגיה הנ"ל) היו הא' י' בלאו, ז' בן-חיים, ג' ברגרין, מ' מדן, א' מירסקי, י' שבטיאל. המזכירה: הגב' ש' בהט.
 3. הוועדה לתקנת הלשון: הוועדה נתכנסה לארבע ישיבות, ובהן נקבע הנוסח המתוקן של ההחלטות, שאושרו במליאה (משפט זיקה לא-מקושר, ההבדל בין למה ובין מדוע וכו'). נדונה בעית מינם וריבויים של שמות אותיות לאטיניות בנוסחה אלגבראית. הוועדה המשיכה לדון על כשרות הביטוי "על ידי".
 - חברי הוועדה היו הא' י' בלאו, ג' ברגרין, א' ברודא, מ' מיזלש, א' מירסקי, ח' רבין, מ' שלי. המזכירה: הגב' ש' בהט.

ג. המילון ההיסטורי של הלשון העברית *

בשנת תש"ל נמשכה העבודה בהשלמת עיבוד החומר של התקופות ג' וד' היינו: 200 לפסה"ג - 300 לסה"ג. הותקנו היצירות הקטנות שנתחברו בתקופות אלו: מגילות מדבר יהודה הקטנות (קומראן, מערות 2-11), ברייתא דל"ב מידות, ברייתא דישועה, המטבעות, הכתובות, "ספר יצירה" וכיו"ב. ובכך הושלמה התקנתו של כל הטקסט של היצירות שבתקופה זו והעלאתו על גבי סרט מגנטי להמשך העבודה של הפירוק לתיבות ורישום הערכים. נמשכה העבודה ברישום הערכים, וכבר גרשמו ערכים לכדי מחצית המלים שביצירות של תקופה זו.

במדור הספרות החדשה, למן שנת 1750 ואילך, נסתיים עיבודן של היצירות הללו: מגדלי, האבות והבנים (שלוש מהדורות); מגדלי, מכתב על דבר החינוך; מ' מגדלסטן, קהלת מוסר; ר' אלימלך מלז'אנסק, הנהגת האדם, צעטיל קטן; מגדל לפין, חשבון הנפש; מבחר מאמרי אחד העם.

נמצאות בשלבי העיבוד היצירות הללו: ר' פינחס אליהו הורוביץ, ספר הברית; י' פרל, מגלה טמירין; המגיד, שנה ראשונה; סיפורי גנסיך, מבחר סיפורי י"ח ברנר; מגדלי, בעמק הבכא, תולדות הטבע; אהרן גומפרץ, מאמר המדע; גרובסקי, מארץ ישראל. לאחר התייעצות עם מומחים הוחל בעריכת תכנית למחשב, שעל פיה יהא אפשר להדפיס ספר באותיות דפוס רגילות, ישר מן המחשב. על פי תכנית זו הוחל בשנת תש"ל בהכנה לדפוס של הטקסט של ספר בן-סירא, עם קונקורדנציה ורשימות לקסיקולוגיות ולקסיקוגרפיות שונות.

ד. הפרסומים

יצאו:

"לשונו", כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך ל"ד, 4 חוברות, בעריכת י' קוטשר; מוזכר המערכת: מ' מדין.

"לשונו לעם", קונטרסים עממיים לענייני הלשון העברית בעריכת ע' איתן ומ' מדין, מחזור כא (קונטרסים ר"א-ר"י). בכללם: שמונים שנה (תר"ן-תשל"ל) מאת ראובן סיון (קונ' ר"ד-ר"ה); מהדורה חדשה של כללי הכתיב חסר הניקוד (קונ' ר"ז).

"זיכרונות האקדמיה ללשון העברית, כרך ט"ז (תשכ"ט).

"למד לשונך" בעריכת ש' בהט, בלוחות קיר ובעיתונות, (גיליונות ג'-ס"ב).

בסדרת המילונים המקצועיים:

מילון למונחי קשר ואלקטרוניקה (ע"י מסדה בע"מ).

נמסר להדפסה:

מילון למונחי ההידרולוגיה.

פרסומים מיוחדים לשנת השמונים לזיסוד ועד הלשון:

לקט תעודות לתולדות ועד הלשון והאקדמיה ללשון העברית (תר"ן-תשל"ל) ולחידוש הדיבור העברי (ערך ר' סיון).

מונחים עבריים למקצועותיהם, סקירת פעולתם של ועד הלשון העברית ושל האקדמיה ללשון העברית בקביעת מונחים.

זיכרונות ועד הלשון, מחבתה א' (ניסן-סיון תרע"ב) - מהדורת צילום.

מישיבת מועצת המערכת של המילון ההיסטורי

ביום כ"ה בניסן תש"ל בשעות 11-2 בצהריים בבית האקדמיה.

גנחו הא' אורבך, בלאו, בן-חיים (ראש המערכת), בן-מנחם, י' ייבין, ש' ייבין, מדן (מוכיר המועצה), מירקין, מלמד, סדן (י"ר), רבין.

הא' בן-חיים סוקר את עבודת המילון בשנה האחרונה:

הסקירה האחרונה של מצב עבודתנו נתפרסמה ברבים לקראת הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות באב תשכ"ט בחוברת "המפעל ודרכי עשייתו", ובקונגרס גופו נתלוותה בשלוש הרצאות, שהעלו שאלות וויכוחים. בהרצאה אחת הועלתה השאלה העקרונית, כיצד צריך לנהוג בחומר ספרותי, השייך לתקופה מסוימת מצד חיבורו, אבל הוא משוקע ומתועד בתקופה שלאחריה. השאלה נדונה ע"י הדגמת עניין הברייתות שבתלמודים, שבוודאי בזמן קרוב גיע לטפל בהן. הרצאה אחרת העמידה על דרכי הניצול המילוני שלנו בכלל, ועוד אחרת עסקה בבעיות המיוחדות שבניצול המילוני של הספרות העברית החדשה. עיסוקנו בספרות החדשה החל אך מקרוב. לצערנו עדיין לא נתפרסמו ההרצאות, ומסופקני אם בכלל יתפרסמו הויכוחים, כי לא דאגה הנהלת הקונגרס הפעם לקליטת הויכוחים ברשמקול. באמת יש כאן שאלה, האם נפרסם את ההרצאות ברשות האקדמיה, או שמא בכ"ז מוטב שנחכה ונפרסמן בדין וחשבון של דיוני הקונגרס, משום שהדין והחשבון מגיע לקהל גדול יותר. אף על פי שבסקירה האמורה ובהרצאות נכללו הצעות מעשיות לעבודתנו, שיש צורך להכריע בהן, בכ"ז הפעם אני מבקש להעמיד לא אותן השאלות שנענו בהן או, אלא מה שבירורו דחוף לעבודתנו בעתיד הקרוב, היינו: הצעתנו לגבי העבודה בלשון החדשה, ז"א למן תקופת ההשכלה ואילך.

התחלנו במדור הלשון שבתקופת למן ההשכלה ועד ימינו (למען הקיצור נכנה אותו מדור ב') בעניין משותף לנו ולמפעל מנדלי של האוניברסיטה העברית. עיקר עניינו היה לנסות את שיטת עבודתנו בטקסט חדש ע"פ מהדורתו שבדפוס, וגם כדי למדוד את הקצב האפשרי שבהתקדמות. ביקשנו למצוא תחבולות מיכאנוגרפיות הטובות לניצול מילוני של התקופה האמורה, ואולי אינן טובות או אפשריות בכלל לגבי התקופה הקדומה. אוכיר לדוגמה את "הפריאדיציה" של טקסט לפני פירוקו לערכי מילון. זו הכרחית בספרות הקדומה ואצלנו נעשית היא ביסודיות ובמאמץ רב, ואילו בספרות החדשה השאלה עולה: האם ניתן לצמצם את הפריאדיציה למינימום, ומה המינימום? פירושו של הדבר: האפשר למסור ישר לגקבנית טקסט של מהדורה מודפסת ולהתחיל לעסוק בו עיסוק מילוני לאחר השגת עבודתו של המחשב? ואמנם נתברר לנו, שכאן ניתן לצמצם את הפריאדיציה עד למינימום. העבודה במנדלי נפסקה, כי לצערנו לא עמדה האוניברסיטה בהסכם לשלם את שכר המחשב, ויש בתחום זה טיפולים שאינם כדרך הילוך עבודתנו במילון. העבודה במנדלי הופסקה, אך המשכנו את עבודתנו בספרות החדשה בכללה בכיוון להשגת מטרותנו.

והנה השאלה המרכזית והרחופה שאנו עומדים לפניה היא שאלת הסלקציה, הברירה. עד לפתיחת עבודתנו במדור ב' לא היה הכרח להתמודד בשאלת הברירה, כי עיבדנו את כל המקורות שבתקופה של חמש מאות שנה לאחר חתימת המקרא בלא יוצא מן הכלל וניצלנו ניצול מלא, קונקורדנציוני, וכך ממילא יש בידינו כל המובאות מן הטקסטים האלה, וניתן ליסד עליהן כל ערך מילוני שהוא לתקופה הנדונה. הדבר היה בגדר האפשר מפני מיעוט יחסי של המקורות – מספר המובאות העולה מהם אינו עולה על מיליון – והיה בגדר ההכרח מפני החשיבות העצומה של כל מקור להכרת טיב לשוננו באותה התקופה. ברם, ככל שמספר היצירות גדל בתקופה מסוימת, אי אפשר, וגם אין צורך, בניצול שלם של כל המקורות, ובוודאי

אי אפשר בחטיבת הספרות של מדור ב'. ובכך ממילא מובן, שאנו מצויים לברור מכל היצירה העברית שבתקופה זו כל שהוא מבטיח אופטימום מובאות, המשקפות את הלשון לרבידיה ולסגנוניה, והן גם ציוני דרך בטוחים לכרונולוגיה של הלשון, שכן מילוננו יהיה היסטורי. בקיצור, אנו מצויים בביררת טקסטים לעיבוד המילוני. ושלוש שאלות רואה אני בעניין זה, שתיים מהן מועצת מערכת המילון מתבקשת ליתן את דעתה עליהן במיוחד.

ראשית, עלינו לקבוע מהי כמות המובאות הדרושה לנו להכין מהן מילון כמילוננו. אני מבין מלכתחילה, שיהיה לחברים שונים יחס ספקני להעלאת שאלת כמות זו, כאילו מונחת מובאות (עדים) למילון, ואין שוקלים אותן. אבל אני איני רואה מנוס משאלה זו, אם אנו רוצים לטפל טיפול מעשי בבעית התייעוד. בקביעת דעה ברורה בשאלה זו תלויה קביעת היקף היצירות, שאנו מבקשים לבור מכלל היצירה העברית, שאנו מצפים לקבל מהן את המובאות הדרושות לחיבור המילון. איני צריך לומר, ששאלה זו העמידו לעצמם מפעלים מילוניים כשלנו, ופתרון כפי שפתרו. אני מבקש להזכיר שני מספרים: א) כלל המובאות שבידינו לספרות שמן חתימת המקרא ועד דור האמוראים הראשון הוא בערך מיליון, ומכיוון שאין יותר מכך בספרות זו כולה, ודאי שעל יסוד אותו חומר המובאות ניתן לחבר מילון מוסמך לתקופה זו (אילו הייתה מטרתנו לחבר מילונים-מילונים). ב) לתקופה המודרנית של הספרות הצרפתית (1789-1950) קבעה מערכת האוצר הצרפתית 85 מיליוני מובאות, ומהן 45 מיליונים לשנות 1880-1950. ברי לי, שמיליון מובאות לעברית של מדור ב' אינו מספיק כלל לשקף את רבנויות לשוננו בפרק הזה. וכן ברי לי, שאיננו יכולים לחלום על 85 מיליונים מובאות באפשרויות שלנו; ואוסיף, שלגבי העברית סכום זה נראה לי יותר הרבה על מה שדרוש להשגת תיעוד מוסמך. [אגב אורח אומר, כי 85 מיליוני מובאות בצרפתית שקולות בערך כנגד 30 מיליונים בעברית]. לי נראה – ואני מבקש שייראו דבריי כפרימיטיוויים, דברים לפי שעה – כי המינימום ההכרחי לנו לגבי התקופה המדוברת הוא חמישה מיליונים, והאופטימום יהיה, אם גיע לעשרה מיליונים של מובאות במדור ב', בתנאי שתפתר כראוי השאלה השנייה שעוד מעט אנע בה. ביקשתי שייראו דבריי לפי שעה, שכן לשם קביעה מבוססת די הצורך אנו חייבים לעשות מעשה שמחמת קוצר הזמן עדיין לא עשינוהו. אף על פי כן לא יכולנו לדחות את כינוס המועצה עד שיעשה המעשה.

לפניכם רשימה של 67 סופרים, שפעלו בתקופת מדור ב' (עד מלחמת העולם הראשונה) וחיברו קרוב ל-500 יצירות. זו רשימה מצומצמת, היא בערך 10% מרשימה אחרת, הכוללת 630 סופרים ילידי השנים 1700-1850, שחיברו בערך 1500 יצירות. את שהוא נכון לעשות, הרי הוא לחשב את סך הכול של המלים בכל חיבור וחיבור ובכולם יחד – ומלים פירושן מובאות בכרסטת שלנו. זהו חישוב פשוט לכאורה, אבל מחייב עיון מסוים בכל אחד מן החיבורים ומצריך, כמובן, זמן. לא יכולנו להרשות לעצמנו ליחד עובד מדעי שיעשה מלאכה זו במשך תקופה ממושכת, כי חבר העובדים שלנו עדיין מצומצם מאוד, ועלינו לנצל את מקסימום זמן עבודתם לעיבוד המקורות עצמם. לפיכך ראינו להטיל על עובדי המדור ב' עיבוד מקצת מאותם המקורות, שאין ספק לגביהם שייכללו ברשימה הסלקטיבית של המקורות למילון, עד שתאשר המועצה את הרשימה לאחר הכנה מספקת.

לחישוב האמור הנענו בדרך זו: אם המילון האוקספורדי הכולל מיוסד על שישה מיליוני מובאות בערך, מובאות שכווסו בידי קריינים, ועל כן טיבן מובחר ומחושב, הרי כמות מעין זו הכרחית לעברית של תקופת זמן קצרה הרבה מתקופת המילון האוקספורדי, מפני שאנו מנצלים את המקורות ניצול טכני, מיכאוגרפי, ורק בכמותן הגדולה של המובאות ערובה מספקת לאיכותן הטובה. הסכום של 5 מיליוני מובאות כמינימום ו-10 מיליונים כאופטימום נראה לי סביר – כמובן עד לחישוב המדויק.

הכמות האמורה עשויה לשקף כראוי את כלל הלשון העברית באותו פרק, אם תצטרף מתחומי יצירה שונים ככל האפשר, ובכך אני נוגע בבעיה השנייה.

ברשימה המקיפה שהכיננו, והיא כוללת יותר מן 1500 יצירות, חישבנו ומצאנו עשרים ושמונה סוגים ספרותיים – ובהם מספר רמות לשון שונות. הסוגים שסיווגנו את היצירה העברית הם אלה:

157	א. שירה
27	ב. מחזה
14	ג. פרוזה (ספרות יפה)
10	ד. סאטירה
36	ה. איגרות
14	ו. מספרד
20	ז. פולמוס
21	ח. דת ומוסר
5	ט. דרשות
65	י. עיון
21	יא. חינוך והשכלה
42	יב. מדע
20	יג. היסטוריה
34	יד. ביוגרפיה
2	טו. ביבליוגרפיה
4	טז. מסע
4	יז. ענייני א"י
11	יח. תורת הספרות
64	יט. לשון (דקדוק ומילון)
26	כ. עיתונים וקבצים
7	כא. פרוסקטים
15	כב. הקדמות והסכמות
150	כג. מהדורות ופירושים
46	כד. פרשנות המקרא
33	כה. חקר המקרא ותרגומיו
3	כז. הספרים החיצונים
23	כו. סוגי ספרות שונים הבאים יחדיו
60	כז. תרגומים בכל המקצועות

ס"ה 946 חיבורים (מהם 79 חיבורים שנדפסו לאחר שנת 1850)

ועליהם יש להוסיף ספרות החסידות והספרות הרבנית. לגבי 945 חיבורים יש לנו סיווג מפורט. הבעיה היא אפוא, על פי איזה מפתח, על פי איזה קנה מידה, נמצל כל סוג וסוג ספרותי לצורכו של המילון, האם ראוי – דרך משל – שאחוז המובאות מן הפרוזה היפה יהיה שקול כנגד שאר כל הסוגים? האם יש ליתן אחוז מרובה למובאות ממקורות כגון, עיתונים, ספרי מדע, תרגומים – בעיקר תרגומי ספרות יפה – כדי לתפוס את הלשון הפשוטה כביכול. כשניגשנו להכין את הרשימות הביבליוגרפיות לשם השקפה על הראוי לניצול המילוני,

הייתה לנגד עינינו המטרה לשתף את חוקרי הספרות בארצנו בכירור הזה - ולהיבנות ממומחיותם. זימנו אחדים מן המועצה עם מורי הספרות העברית באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת תל-אביב, והבאנו לפניהם את בעית הברירה וביקשנו עצתם. לא אוכל לומר, שיצאנו מעודדים מן הפגישה. הדבר היחיד, שאולי יצא מן הפגישה, שהמכון לספרות שהקימה אוניברסיטת תל-אביב מבקש שיתוף פעולה עמו. אבל לפתרון בעית הברירה, שהיא דוחקת בנו, אין לצפות ממנו לעזרה של ממש בעתיד הקרוב: לפיכך אני מעלה את השאלה: שמא כדאי להזמין ממומחה רשימה מובחרת של חיבורים בתקופת מדור ב' עם הנמקה מספקת לבחירתו, ורשימה זו תהא היסוד לדיוני המועצה ולאישורה. איני מניח, שנוכל להשיג הצעה כזו בחינם. יש לנו רעיונות כיצד לגשת להכנת רשימה זו, ואילו בחנים צריך לקבוע לבחירה המוקדמת. אבל על כך אוכל להוסיף בהמשך הדיונים, אם יראה צורך בכך. הכוונה בהצעה זו לשחרר את צוות העובדים במדור ב' מן הדאגה הביבליוגרפית-הספרותית, כדי שיוכל להתמסר לגוף העבודה המילונית.

הבעיה השלישית היא אופן הניצול ומידת הניצול של כל אחד מן המקורות שבאותה הרשימה לאחר שתאשר אותה המועצה. זו בעיה, שחובת המערכת לפתרה בכוחות עצמה, ואני מניח, שגם יש בכוחה לפתור אותה, ואינה צריכה להטריח את המועצה. ניסיון מסוים בשאלה זו קנינו ע"י ניתוח מציאותן של המלים בחלקים השונים של סדר אליהו רבה, וכבר סיפרנו על כך למועצה.

כיוון שפתרון שקול ומיושב של שתי הבעיות האמורות אי אפשר שיעשה בישיבה אחת של המועצה, בייחוד כשההכנה לפתרון עדיין אינה שלמה, הריני מבקש מן המועצה, שתתרכז היום בהצעת התכנית הקרובה, כלומר לשנות תשל-תשל"א בלבד, מתוך ראיית השאלה בכללותה. חוה התכנית, שחלק ממנה כבר נתון בביצוע כיוון שאסור לעכב את העבודה אפילו לשעה אחת מפני שלא הספיקה המועצה להתכנס ולדון בתכנית עד כה.

לפי שעה הוטל ביצוע העבודה במדור זה על שלושה עובדים מדעיים ונקבנית - ס"ה 3 משרות שלמות. ועל אלה צריך להוסיף חלק מומנו של המתכנת - ייתכן עד כדי חצי משרה. קרן אבי היישוב נתנה לנו את האפשרות לפתוח מדור זה. עלינו לחפש כל דרך להגדיל את חבר העובדים, כדי לקצר ככל האפשר את תקופת כינוס החיבור ולהקדים את ההתחלה בחיבור המילון עצמו. אנו צריכים לשאוף, שנוכל להכין מדי שנה בשנתה מיליון מובאות מתחום הספרות שבמדור ב', זה אינו חלום. זה דבר בגדר האפשר אם יורחב חבר העובדים בארבעה אנשים. תיתן נא המועצה את דעתה על שאלה זו.

הא' בל"א: האם העבודה בספרות החדשה תהיה כולה מיכאנית, או שמא תהיה גם קריאה מכוננת של יצירות נוספות ליצירות, שיעובדו במחשב?

הא' בן-חיים: שילוב של עבודה מיכאנית באחוז מסוים של הטקסטים וקריאה מכוננת. בשאר.

הא' רבין: ארבע שאלות:

א. מתי הוחלט במועצה להתחיל בספרות החדשה ולדלג על התקופות שבין שנת 300 לבין שנת 1750?

ב. בקונגרס האחרון למדעי היהדות דובר על עיבוד חלקי של היצירות שבספרות התנאים. האם אמנם כך נעשה?

ג. איזה אחוז הן 5,000,000 מלים מכלל המלים שביצירות התקופה הנדונה? האם אין סכנה, שחלק של הערכים ילך לאיבוד? בשפה לא מדוברת יש הרבה מלים, שצצות ונעלמות מהר, והסכנה שלא נגיע אליהן גדולה יותר מאשר בשפה חיה רגילה.

ד. עד זמנו של מגדלי הכתיבה היא בעיקרה ניצול של המקורות הקדומים. איך זה ישתקף בתוך המילון? היש כוונה לרשום את המלים המקראיות בשימוש בכל דור ודור?

הא' בן-חיים:

א. נעבד את אוצר המלים שבכל התקופות. אולם האקדמיה חייבת לדאוג קודם כול ללשון הדורות האחרונים. העבודה בספרות החדשה תסייע בעבודת האקדמיה. אפשר גם לקבל כספים למטרה זו. ב"אוצר הלשון הצרפתית" התחילו בספרות הדורות האחרונים. כמו כן יש שאלות סטטיסטיות רבות, שפתרון ניתן ביתר מהימנות בספרות החדשה, כגון שאלה זו: איזה אחוז של היצירות יש לעבד כדי להשיג את מקסימום החומר למילון.

ב. סך כל העדים שבספרות התנאים הוא קצת למעלה ממיליון מלים. הוחלט לעבד את החומר כולו עיבוד קונקרדנציוני.

ג. המילון אינו עוסק במלים החדשות דווקא, וכן לא במלים הנדירות. יש מונוגרפיות וכרטסות של מלומדים, שעוסקות בכך. גם בספרות העתיקה לא נוכל לרשום את כל הגרסאות, אלא את מבחרן.

ד. במילון ההיסטורי חשוב שימושן של המלים המקראיות בכל תקופות הלשון, לא פחות מאשר חידושן של מלים וצורות. למשל, המלה כְּכָרָה לפי הפירושים השונים שנתפרשה.

הא' רבין: האם משום כך לא נצטרך לנצל אחוז יותר גדול של הספרות החדשה?

הא' בלאו: אולי קריאה מכוונת תסייע בכך.

הא' בן-חיים: בלי ספק, אך לאחר שתוכן כרטסת מילונית על יסוד היצירות, שעבודן נעשה באופן מיכאני.

הא' מירקין: טקסטים שיש בהם 10,000,000 מלים אין פירושם כרטסת מילונית בת 10 מיליוני עדים. יש צורך בניפוי החומר שהמחשב פולט, כדי להעמיד כרטסת שימושית לצורך של המילון. לדוגמה: בנוסח השני של "האבות והבנים" של מגדלי (תרכ"ח) יש 56,782 מלים-תקירות והן מתמיינות ע"פ 4425 ערכים מילוניים. 81% מכלל הערכים (3585) הם ערכים ששכיחותם 1-10, וביחד הם 11,395 מלים (20% מכלל המלים). יתר 19% של הערכים (840 ערכים) שכיחותם 11-1026, וביחד הם 43,387 מלים (80% מכלל המלים). אם נחליט, שלצורך כרטסת המילון מספיקים מתוך יצירה אחת 10 עדים לכל היותר בשביל ערך אחד, כי אז מספיקות 19,795 מלים מתוך "האבות והבנים" ($11.395 + 840 \times 10 = 19,795$), שהן 35% מכלל המלים שבטקסט. הווי אומר, יצירות שיש בהן 10 מיליוני מלים, פירושן כרטסת מילונית בת 3.5 מיליוני עדים.

הא' בלאו: האם לא יפגע הניפוי באיכות הכרטסת?

הא' מירקין: רישום הייחודים, במיוחד בערכים השכיחים ביותר, כגון מלות היחס, מקטין את הסכנה שהניפוי עלול לפגוע בעדויות שיש בהן עניין מיוחד למילון.

הא' אורבך: אם כבר עובדים בספרות החדשה, מדוע אין מתחילים בתקופה, שה עברית התחילה להיות מדוברת? שהרי ספרות ההשכלה אינה מצטיינת בחידוש הלשון, והיא תיתן מעט מאוד למילון. אולי כדאי להתחיל בחידוש הדיבור העברי.

הא' מירקין: סעיף ג' בתכניתנו עניינו ניצול אוצר המלים של העיתונות העברית בדור הראשון לקיומה (1856-1888), ערב תחיית הדיבור העברי. אי אפשר לומר, שהעיתונות לא חידשה בלשון.

הא' אורבך: אי אפשר ללמוד מן הצרפתית באשר לכמות המלים הדרושה למילון. הספרות הצרפתית עד המהפכה קטנה בהרבה מן הספרות העברית שבתקופה הזאת.

הא' בן-חיים: רשימת 67 הסופרים, הערוכה על פי ספרו של קלזנר, היא 10% מתוך רשימה של 630 סופרים ילידי השנים 1700-1850, הערוכה על פי הלקסיקון של קרסל. הרשימה המצומצמת היא רק מצע לדיון ולחזות דעתם של המומחים לדבר. לפיכך מוצע, שמומחה ירכיב רשימה שלמה של החיבורים שבתקופה הנדונה, ובינתיים נעבוד על פי התכנית המוצעת: אוצר המלים של העיתונות, ובעיקר החדשות, המודעות, המכתבים למערכת והמאמרים הראשיים. כמובן ניתן להתחיל את העבודה באוצר המלים של הספרות העברית החדשה בשנת 1880.

הא' רבין: טוב לנצל עבודת יד בנוסף לעבודה המיכאנית. בתוך 10 מיליוני מלים גדולה הסכנה שיאבדו מאות ואלפי מלים נדירות, אפילו עד כדי 20% מכלל המלים. את ההפסד צריך יהיה להשיג בעבודת כפיים, שתהיה מכוונת לצוד את המלים הנדירות. כבר עתה יש לתכנן את העבודה הזאת. אנו זקוקים לצבא של עובדים מאומנים בחיפוש אחר מלים כאלה. אני מצטרף לדעתו של הא' אורבך, שנתחיל בראשית הדיבור העברי, או אפילו אחר מלחמת העולם הראשונה.

הא' ייבין: מלבד עניין העיתונות לא ברור לי עקרון הבחירה, כפי שהדבר משתקף בתכנית שלפנינו. חסר ספר מן הסוג שיש לצפות בו לחידושים - ספר מן הספרות המדעית: תולדות הטבע של מנדלי, מחקרי ארץ של לוויזון, ספריהם של חז"ס, שווארץ. חסרה גם ספרות השירה.

הא' מדין: "ספר הברית" הוא ספר מדעי מובהק, מן הראשונים שבאותה תקופה, והוא כלול ברשימה.

הא' מירקין: באשר לשירה, עדיין לא התגברנו על הקושי שבמסירת טקסט מנוקד באמצעים, שהמחשב מעמיד לרשותנו.

הא' ייבין: האם אנו עובדים לדורות או לדורנו? אם לדורות, אפשר לעבוד בנחת על תקופות שונות ועל סוגי ספרות רבים. אם לדורנו, יש לתכנן את העבודה בזהירות ולא לקפוץ מסוג אל סוג. יש להצטמצם בסוגים מסוימים או בתקופה של 20-30 שנה ולמצותה.

הא' מלמד: איך ידע אדם, אם מלה מסוימת היא חידוש, ואם לאו?

הא' בלאו: אולי כדאי לעסוק דווקא בדורות הראשונים של ההשכלה בגלל הצורך בניפוי.

הא' בן-חיים: אין אנו כותבים מילון של 30 שנה, ולא מילון לסוג ספרות מסוים. המילון, שאנו מתכוונים אליו, צריך להציע את הלשון הכללית ולא דווקא את הטרמינולוגיות המיוחדות לסוגיה. לשאלתו של הא' מלמד: המילון יכתב רק בתום איסוף החומר של כל התקופות.

הא' אורבך: אין זה חשוב בשלב זה לקבוע, אם מלה מסוימת היא חידוש של תקופת ההשכלה, אם לאו. חשוב לדעת, שהיא משמשת בתקופה זו. כדאי להתחיל בדורות האחרונים ואחר כך לחזור לאחור: אני מציע להתחיל מסוף מלחמת העולם הראשונה.

הא' רבין: יש לשאוף למילון שלם, ולא רק ללשון הכללית. במאה התשע-עשרה אחוז המלים המקצועיות המיוחדות הוא קטן ביותר. היום צריך להוציא מהמילון הרבה מלים מקצועיות. אני מקווה, שאין כוונה לסגת משלמות המילון, במסגרת היצירות שינוצלו.

הא' בן-חיים: התלבטנו, אם להתחיל בשנת 1750, או בשנת 1880. אם להתחיל בחידוש הדיבור העברי, מוטב להתחיל בשנת 1880, ולא אחרי מלחמת העולם הראשונה. ואולם כמות החיבורים בתקופה זו כה גדולה, שהחלטנו להתחיל בשנת 1750 ולהגיע בשלב הראשון עד 1880 לערך. בתוך שנה יש להרכיב רשימת יצירות מאושרת בידי מועצת המילון. יש להטיל את הרכבת הרשימה השלמה, שמתוכה ייעשה המבחר, על מומחה ביבליוגרף.

הא' רבין: אני מציע להתחיל את העבודה בתקופה החדשה משנת 1886.

הא' סדן: יש לנעוץ את הקנה עם ראשית הדיבור העברי: או שנת 1882, או הצהרת בלפור. אין לסמוך על הרשימה ע"פ קלחנר. רוב השירה איננה בספרו. חידושה של העיתונות העברית בשנות השמונים הוא גדול. באותן השנים חלה תחילת היישוב העברי וייסוד בית-הספר העברי.

הא' אורבך: גם אני מצטרף לדעה להתחיל בשנות השמונים.

הא' בן-חיים: יש לערוך אפוא רשימה שלמה של כל היצירות משנת 1880.

הא' אורבך: עד שיגיע זמן כתיבת המילון ההיסטורי יעבור זמן רב. שמא נוציא בינתיים מילון של לשון חכמים. אם כבר נאסף החומר כולו, חבל להשהות את פרסומו.

הא' בן-חיים: שאלת כתיבתם של מילונים חלקיים נדונה עם הקמת מפעל המילון והוכרע שלא לעשות כן. עם תוספת עובדים יכולים להשלים את כרטסת המילון עד שנת 1980.

הא' בן-חיים: כדאי לפרסם מדי פעם עבודות מן המילון. הדבר ישמש שירות לציבור יתן דין-וחשבון על עבודתנו. בימים אלה פרסמנו כרך המילואים לספר המקורות חלק א'.